

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους Πολιτικά Α1, 1

Ἐπειδή πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινά οὔσαν καί πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γάρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δηλὸν ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δέ καί τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καί πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστίν ἡ καλουμένη πόλις καί ἡ κοινωνία ἢ πολιτική.

Αριστοτέλους Πολιτικά Θ' 2. 1-4

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καί ταύτην κοινήν ποιητέον, φανερόν· τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καί πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γάρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γάρ ταυτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδέ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἢ σκέψις καί δηλὸν οὐδέν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γάρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινας)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καί γάρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καί πρὸς τὴν ἀσκησιν αὐτῆς). Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δέ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καί τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καί ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον. Βάνουσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καί τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καί τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἀχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Από το παραπάνω κείμενο να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «Ότι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς».

Μονάδες 10

B1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ηθική φιλοσοφία είναι μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας. Να εξηγήσετε, με βάση το κείμενο του πρώτου αποσπάσματος, πώς συνδέονται η ηθική και η πολιτική σκέψη του.

Μονάδες 10

B2. Ποιους υπονοεί ο Αριστοτέλης ότι πρέπει να ορίσουν νόμους για την παιδεία (νομοθετητέον περί παιδείας) και ποια πολιτική θέση διατυπώνει με την έκφραση κοινήν ποιητέον;

Μονάδες 10

B3. Γιατί, κατά τον Αριστοτέλη, η παιδεία πρέπει να έχει δημόσιο χαρακτήρα; Πώς σχετίζεται η άποψη αυτή με το μεταφρασμένο απόσπασμα που ακολουθεί;

Αριστοτέλους Πολιτικά (Α2, 10-13)

Ὡρα ὁμως να προσθέσουμε και κάτι άλλο στο λόγο μας: Στην τάξη της φύσης η πόλη προηγείται από την οικογένεια κι απ' τον καθένα μας ως άτομο• ο λόγος είναι ότι το όλον αναγκαστικά προηγείται του μέρους• πραγματικά, αν πάψει να υπάρχει το σώμα ως σύνολο, δεν θα υπάρχει πια ούτε πόδι ούτε χέρι παρά μόνο ως (ίδια) λέξη, όπως, ας πούμε, αν μιλούμε για πέτρινο χέρι (θα είναι, πράγματι, κάτι σαν αυτό, αν μια φορά πεθάνει).

Μονάδες 10

B4. Ποια σημασία δίνει ο Αριστοτέλης στην έννοια «πόλις» και ποιος ο στόχος αυτής;

Μονάδες 10

B5. Να βρείτε με ποιες λέξεις του κειμένου έχουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις: νους, αλήθεια, τόνος, αυθαίρετος, λογίδριο, λήμμα, δόξα, εκκλησία, περιουσία, διηνεκής.

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Ότι πρέπει, λοιπόν, να θεσπίσουμε νόμους για την παιδεία και ότι αυτήν πρέπει να (την) κάνουμε ίδια για όλους (ή: να έχει δημόσιο χαρακτήρα), είναι φανερό· ποιος λοιπόν θα πρέπει να είναι ο χαρακτήρας αυτής της παιδείας και με ποιον τρόπο πρέπει αυτή να παρέχεται, (αυτά) είναι ανάγκη να μη διαφύγουν της προσοχής μας. Γιατί σήμερα υπάρχουν διαφορετικές απόψεις ως προς το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Πράγματι, δεν έχουν όλοι τη γνώμη ότι πρέπει να μαθαίνουν οι νέοι τα ίδια, ούτε με στόχο την αρετή ούτε με στόχο την άριστη ζωή ούτε είναι φανερό αν (η παιδεία) πρέπει να έχει στόχο της περισσότερο την άσκηση και την καλλιέργεια του νου ή τη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα· αν ξεκινήσουμε από την εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα, η έρευνά μας θα βρεθεί αντιμέτωπη με μεγάλη σύγχυση και δεν είναι καθόλου φανερό αν (η παιδεία) οφείλει να επιδιώκει αυτά που είναι χρήσιμα για τη ζωή ή αυτά που οδηγούν στην αρετή ή αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση (γιατί όλες αυτές οι απόψεις έχουν βρει κάποιους υποστηρικτές)· και σχετικά με αυτά που οδηγούν στην αρετή δεν υπάρχει καμιά απολύτως συμφωνία (εξάλλου καταρχήν δεν έχουν όλοι την ίδια ιδέα για την αρετή που τιμούν· επομένως, είναι φυσικό να υποστηρίζουν διαφορετικές γνώμες και ως προς την άσκησή της).

B1. Στο έργο του Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης αναφέρθηκε διεξοδικά στο πιο μεγάλο αγαθό που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι, δηλαδή στην ευδαιμονία, την οποία όρισε όχι ως ψυχική κατάσταση, αλλά ως ενέργεια της ψυχής με τους κανόνες της τέλειας αρετής (ή ευδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια τῆς κατ' ἀρετὴν τελείαν). Την ευδαιμονία, λοιπόν, κατά τον φιλόσοφο, την εξασφαλίζουν οι άνθρωποι μόνο με την κατάκτηση της αρετής και αυτή με τη σειρά της πραγματώνεται μέσα από την καθημερινή συμπεριφορά και δράση τους, κάτι που καταδεικνύει

ότι η αριστοτελική ηθική είναι προσανατολισμένη προς την ανθρώπινη πράξη και δεν αποτελεί ελεύθερη αναζήτηση γνώσης. Ο λόγος για τον οποίο ο Αριστοτέλης αφιέρωσε τα Ηθικά Νικομάχεια στη μελέτη των αρετών δεν ήταν μόνο γιατί θεωρούσε πως μέσω αυτών οι άνθρωποι θα γίνουν καλύτεροι ως άτομα, αλλά και επειδή η απόκτησή τους θα τους έκανε να λειτουργούν σωστά μέσα στην πόλιν, κάτι που ενδιέφερε ιδιαίτερα τους αρχαίους Έλληνες. Σύμφωνα με όσα υποστηρίζει ο φιλόσοφος στην 11η Ενότητα των Πολιτικών, στόχος της πόλεως είναι η ευδαιμονία (στοχάζεται τοῦ κυριωτάτου πάντων τῶν ἀγαθῶν). Επομένως, το υπέρτατο αγαθό για το άτομο ταυτίζεται με το υπέρτατο αγαθό για την πόλιν. Το άτομο επιτυγχάνει με τις πράξεις του την ευδαιμονία • με τις πράξεις του ως πολίτης θα επιτευχθεί και το υπέρτατο αγαθό για την πόλιν. Η τελευταία είναι ένα «όλον» που απαρτίζεται από πολίτες. Η συμπεριφορά τους έχει πολιτικό περιεχόμενο και από τις πράξεις τους θα εξαρτηθεί εάν η πόλις θα οδηγηθεί στο επιδιωκόμενο «τέλος», στην ευδαιμονία. Η συλλογική ευδαιμονία θα επιφέρει αναπόδραστα και την ατομική, αφού το «μέρος» (άτομο) βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από το «όλον» (πόλις). Σε αντίθεση λοιπόν με τον δάσκαλό του τον Πλάτωνα, που θεωρούσε πως μόνο μέσω της φιλοσοφίας μπορεί να προσεγγίσει κανείς το Αγαθό, ο Αριστοτέλης πίστευε ότι η ευδαιμονία είναι μια ανθρώπινη επιδίωξη προσιτή στον ελεύθερο πολίτη μέσα από την ενάρετη ζωή.

B2. Ο Αριστοτέλης εννοεί ότι το καθήκον να οριστούν νόμοι για την παιδεία σε μία πόλιν ανήκει στους νομοθέτες. Η άποψη αυτή βρίσκεται σε συμφωνία με τη βασική πολιτική του θέση ότι η παιδεία, η σχολική μόρφωση και η εκπαίδευση των πολιτών είναι καθήκον της πόλεως και γι' αυτό πρέπει να έχει δημόσιο χαρακτήρα. Με τη σειρά της αυτή η θέση έχει την αφετηρία και τη δικαιολόγησή της, κατά το φιλόσοφο, στο ότι οι στόχοι της παιδείας και οι στόχοι της πόλεως, όσον αφορά τους πολίτες, ταυτίζονται. Η βασική τους επιδίωξη είναι το εὖ ζῆν του κάθε πολίτη και όλων μαζί στο σύνολό τους. Το περιεχόμενο λοιπόν της παιδείας πρέπει να είναι εναρμονισμένο με τις αρχές, τις αξίες και τους νόμους που διέπουν το πολίτευμα και τη λειτουργία της κάθε πόλεως, ώστε η πολιτική συμβίωση να εδραιώνεται πάνω σε μια κοινή ιδεολογική και πρακτική

βάση. Αλλωστε, η γενική φροντίδα για τους πολίτες, ακόμα και για θέματα πέραν της παιδείας, ανήκει στην πόλιν.

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ: Λαμβάνοντας υπόψη τα όσα λέει ο Αριστοτέλης στην ενότητα 18 μπορούμε να υποθέσουμε ότι για το νομοθετητέον περί παιδείας εννοεί τους ίδιους τους πολίτες μαζί με τους εκλεγμένους άρχοντές τους. Γνωρίζουμε ότι η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά σε δημοκρατικά πολιτεύματα πρέπει να είναι ενεργός. Αυτοί λοιπόν οι πολίτες, οι μετέχοντες στην πολιτική εξουσία και στην απονομή της δικαιοσύνης, αυτοί που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, πρέπει να βρουν λύσεις και να καταλήξουν σε αποφάσεις για την παιδεία που θα παρέχει η πόλη προς τους πολίτες. Βέβαια, θα ζητηθούν οι απόψεις των ειδικών και την κοινή βούληση θα αποτυπώσουν σε νόμο οι νομοθέτες.

B3. Ο Αριστοτέλης αναπτύσσει στα Πολιτικά του ένα πρόγραμμα αγωγής των νέων, δυστυχώς ανολοκλήρωτο. Εξαρχής, ωστόσο, συνδέει αυτό το πρόγραμμα με την καλύτερη διακυβέρνηση της χώρας και την ευδαιμονία των πολιτών. Σχετικά με τον πρώτο στόχο ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι είναι υποχρέωση του νομοθέτη να ασχοληθεί πολύ σοβαρά με το θέμα της παιδείας των νέων· είναι κάτι που αν παραμεληθεί στις πόλεις, βλάπτει πριν απ' όλα το ίδιο το πολίτευμά τους, αφού οι νέοι πρέπει να παίρνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους.

Σχετικά με το δεύτερο στόχο ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι πολίτες πρέπει να εμπεδώσουν από μικρή ηλικία ότι δεν είναι μονάδες, αλλά μέλη ενός οργανικού συνόλου. Και ως μέλη ενός τέτοιου συνόλου, με στενές σχέσεις αλληλεξάρτησης, θα πρέπει να μεριμνούν για την ευπραγία των πολιτών. Καθώς λοιπόν οι πολίτες μιας πόλης έχουν να επιτελέσουν σαν σύνολο έναν σκοπό, είναι φανερό ότι και η παιδεία πρέπει να είναι μία και ίδια για όλους και η φροντίδα γι' αυτήν πρέπει να ανήκει στο δημόσιο και όχι να αφήνεται στην ατομική πρωτοβουλία. Αν η αγωγή της νεολαίας αφεθεί στην ιδιωτική πρωτοβουλία, οι πολίτες διασπώνται. Εκείνοι που έχουν πολλά αγαθά ή δύναμη ή πλούτο ή οπαδούς δεν θέλουν και δεν μπορούν να υποταχθούν στην κρατική εξουσία. Αυτό αρχίζει από το σπίτι πρώτα, γιατί, όταν ως παιδιά έχουν μεγαλώσει στην πολυτέλεια, στο σχολείο μαθαίνουν να μην υπακούουν πια (Πολιτικά, 1295b 13-19).

Άλλωστε είναι δύσκολο να τηρήσει κανείς από νέος σωστή πορεία προς την ηθική αρετή, αν δεν μεγαλώνει σε ανάλογο σύστημα αγωγής, το οποίο θα ορίζεται από τον νόμο (Ηθικά Νικομάχεια, 1179b 31-35).

Γι' αυτό το λόγο ο Αριστοτέλης επαινεί το δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης της Σπάρτης και κατακρίνει το σύστημα της Αθήνας που ο κάθε γονιός φροντίζει ιδιωτικά τα παιδιά του, διδάσκοντάς τους τους κλάδους της γνώσης που ο ίδιος θεωρεί ενδεδειγμένους. Για την επίτευξη ενός στόχου που είναι κοινός για όλους, λέει ο Αριστοτέλης, κοινή πρέπει να είναι και η άσκηση. Και φυσικά κανείς πολίτης δεν πρέπει να πιστεύει ότι ανήκει στον εαυτό του, αλλά αντίθετα ότι όλοι οι πολίτες ανήκουν στην πόλη.

Την άποψη αυτή ο Αριστοτέλης υποστηρίζει και ενισχύει στο δοθέν μεταφρασμένο απόσπασμα. Κατά το Σταγειρίτη το όλον αναγκαστικά προηγείται του μέρους. Η προτεραιότητα του όλου είναι και οντολογική καθώς η πόλη προϋπήρχε ως θεσμός όλων των άλλων κοινωνικών μορφών, αλλά και αξιολογική καθώς μόνο μέσα στα πλαίσια της πόλης ο άνθρωπος μπορεί να εξασφαλίσει την αυτάρκεια και να ολοκληρωθεί ως ον. Τη σκέψη του ο Αριστοτέλης την καθιστά εναργέστερη με την παράθεση μιας αναλογίας. Όπως το χέρι και το πόδι, αν αποκοπούν από το σώμα δε θα έχουν καμιά λειτουργική αξία, έτσι και ο άνθρωπος, αν αποκοπεί από το κοινωνικό σώμα, δε θα έχει κανένα λόγο ύπαρξης, αφού μόνο μέσα στους κόλπους της κοινωνίας αυτοπραγματώνεται.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι ο καθένας δεν είναι παρά ένα μόριο της πόλης και ότι η φροντίδα για το κάθε ξεχωριστό μόριο πρέπει να γίνεται σε απόλυτο συνταίριασμα με τη φροντίδα για το σύνολο. Πιο απλά ο άνθρωπος ως μονάδα δεν μπορεί να υφίσταται. Η ύπαρξή του αποκτά νόημα μόνο όταν βρίσκεται εντός κοινωνικού πλαισίου, διότι μόνο η συντεταγμένη πολιτεία μπορεί να εξασφαλίσει την ευδαιμονία του. Αυτός είναι και ο ύψιστος στόχος της πολιτείας, κάτι που θα γίνει κατανοητό στους πολίτες μέσα από ένα δημόσιο και κοινό για όλους εκπαιδευτικό σύστημα.

B4. Σχολικό βιβλίο: σελ. 178-179: «Η αρχαία αυτή ελληνική λέξη ... έξω από την πόλιν».

B5.

νους → διάνοιαν

αλήθεια → λανθάνειν

τόνος → τείνοντα

αυθαίρετος → διηρημένων

λογίδριο → εὐλόγως

λήμμα → εἴληφε

δόξα → δοκοῦντος

εκκλησία → καλουμένη

περιουσία → ἐστίν

διηνεκῆς → διαφέρονται